

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ: ЛІТЕРАТУРА І ВЛАДА

ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Ромашенко Л.І.

Черкаський державний університет ім. Б.Хмельницького

ІСТОРИЧНА ПРОЗА: ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЯ ЧИ ТВОРЕННЯ НОВИХ МІФІВ?

Суспільно-історичні обставини значною мірою впливають на тлумачення тих чи інших історичних подій та їх учасників.

В українській літературі поряд із високохудожніми творами є чимало таких, які підтасовували факти минулого під кон'юнктуру сучасного, апологетизували авторитарність, відтворення реальних історичних подій замінювали набором ходових міфів.

Письменники покликані деміфологізувати історичну свідомість, обмежену ідеологічними шорами й спекулятивними догмами.

Кошовий Запорозької Січі – одна з тих постатей, яким не дуже таланило в нашій офіційній історіографії, що “не могла ні скласти ціни кошовому Сірку, ні знайти ніші, в яку будучи запханим, він не псував би фасад” [1].

Місію об'єктивного тлумача ролі Сірка в нашій історії взяв на себе Ю.Мушкетик, вирішивши написати ту частину історичного полотна України, до якого несміливо підступали доктори від історії. У його романі “Яса” кошовий постає живим втіленням кращих звичаїв і традицій козацької республіки. Проте це не ідеалізований, іконописний персонаж, в ньому поєднуються суперечливі риси: він добрий і жорстокий, непримиренний і милосердний, відчайдушний і непостійний у рішеннях, любив погуляти й добряче випити. В образі Сірка воедино злились войовничість ратної людини й тяжіння до мирного життя. Домінує в характері героя патріотичне начало.

Як відомо з історичних джерел, Сірко не знав грамоти, проте Ю.Мушкетик не вважає за потрібне акцентувати на неписьменності героя, бо такий момент не узгоджується з поширеною нині думкою про високий рівень освіченості в Україні (навіть серед жіноцтва).

Образ Сірка в “Ясі” вийшов об'ємним, ґрунтовним. Завдяки глибинній філософічності він залишає враження укрупненості, природної осяжності, широкоплановості.

В історичній науці та художній літературі неоднозначними й часто протилежними є оцінки Івана Виговського.

Літератори “дорадянської” доби не раз апологетизували постать Івана Виговського. Приміром, у романі “Гетьман Іван Виговський” (1899) І.Нечуй-Левицький часто полемізує з поширеними версіями сутності козаччини в художній літературі, створює багато в чому оригінальний образ Виговського.

На сторінках роману І.Нечуя-Левицького з'являється постать Виговського – доброго, щирого патріота, який відстоював політичні й національні права України, дбав про науку і просвіту й серед тогочасних політичних діячів поступався хіба що Хмельницькому.

У радянській історіографії І.Виговського називали не інакше як зрадником, що дотримувався пропольської орієнтації.

У романі В.Кулаковського “Мартин Пушкар” (1987) симпатії автора на боці Пушкаря, безкорисливого правдорця, який дбає за посліпство, зберігаючи вірність заповітам батька Хмеля. Виговський, навпаки, показаний лицемірним, підступним, байдужим до долі Вітчизни й народу.

Нинішня зміна політичної ситуації в Україні закономірно детермінувала й метаморфози в трактуванні діяльності видатних діячів минулого. Зрадниками прийнято вважати суперників Виговського – Пушкаря та Барабаша, а його самого – благородним борцем за самостійну, незалежну Україну, політиком, що зважився на угоду з Польщею лише як на тимчасовий захід з метою визволення рідної землі з-під московсько-царського гніту.

Віддзеркаленням нових поглядів на діяльність Виговського є повість О.Лупія “Гетьманська булава” (1993).

Тут Виговський є зразком “взірцевого” українця: привабливий зовні, високоосвічений, благородний, безкорисливий, скромний у потребах, наділений вишуканим смаком. Він “взірцевий урядник”, тонкий дипломат”, який бере до рук булаву з єдиною метою – здобути волю Україні і щастя її громадянам. О.Лупій настільки захоплений особистістю героя, що готовий пробачити йому навіть убивство своїх співвітчизників. Щоб читач сприйняв на віру міфічний образ Виговського, автор вдається до полеміки з документом.

У непримиренній опозиції до Виговського перебуває Мартин Пушкар – “гоноровитий простак”, донощик, привідця “негідників”.

Орієнтація на творення зразкового характеру Виговського помітна і в романі “На брата брат” Ю.Мушкетика, хоч це не означає безоглядного затушовування чи виправдання, як у повісті О.Лупія, негативних сторін діяльності гетьмана.

Пробує реабілітувати діяльність І.Виговського В.Чемерис в “історичному детективі” “Таємний агент двох престолів, або Хто Ви, за коня викуплений, Іване Остаповичу Виговський?” (2001).

Полемізуючи з висновками радянських істориків, письменник намагається довести, що Хмельницький і Виговський діяли, зазвичай, злагоджено. Останній був наділений “блискучими” організаторськими та військовими здібностями й освітою, в його особі держава здобула досвідченого політика, вмілого дипломата, талановитого воєначальника.

У традиційному розбраті письменник звинувачує “зрадливого” Пушкаря, який разом із прибічниками звернувся за допомогою до російських військ, аби задушити свою, українську незалежність. Відтак Пушкар і його прихильники – “авантюристи”, які використали у своїй брудній боротьбі за владу чернь, а Виговський наводив у державі лад і законність, прагнув зупинити анархію.

Потреба деміфологізувати zdeформовану історичну свідомість, безперечно, назріла. Хотілося б тільки, щоб історики та письменники не перестаралися, і на зміну одним міфам не прийшли інші.

1. Власенко І. І словом, і життям // Урядовий кур'єр. –1999. – 23 березня.